

Deze tekst bevat een toelichting op een thema dat aan bod komt in:

EHBI 2.0. Eerste Hulp Bij Instructie

Wat elke onderwijsprofessional moet weten over de fundamenteën van de basisvaardigheden

Wied Ruijsenaars en Cécile Ruijsenaars-Elshoff (2023).

Antwerpen/'s Hertogenbosch: Gompel&Svacina

© 2023 A.J.J.M. Ruijsenaars & C.Th.G. Ruijsenaars-Elshoff

EHBI 2.0: Uitwerking QR-4

QR-4 Diagnostisch Gesprek

Begripsomschrijving

Ter inleiding

1. Het voeren van een diagnostisch gesprek

- De professional die het gesprek op enig moment aangaat
- De manier waarop het gesprekstechnisch gevoerd kan worden
- Om welke inhoud het gaat
- De te volgen stapsgewijze opbouw

2. Aandachtspunten bij het voeren van een diagnostisch gesprek

3. Tot slot

Geraadpleegde Literatuur

Begripsomschrijving (zie ook QR-11)

Het diagnostisch gesprek is een interactief middel dat onderwijsprofessionals kunnen inzetten om voor één of meer leerlingen een antwoord te zoeken op de vraag óf en waarom er een probleem is en welke instructie het meest geschikt is om het aan te pakken. Het diagnostisch gesprek is een combinatie van diagnostiek en behandeling.

Ter inleiding

Wanneer je op internet 'diagnostisch gesprek' invoert, dan vind je o.a.:

- Begrijpend lezen: Het diagnostisch gesprek is een manier om erachter te komen hoe leerlingen over een tekst denken en hoe ze die aanpakken.
<https://wij-leren.nl/begrijpend-lezen-denken.php>
- Spelling: Met een diagnostisch spellinggesprek kan een leerling aangeven over welke geschreven woorden hij/zij zeker is, over welke hij/zij twijfelt en welke er zeker fout zijn.
<https://dyslexiecentraal.nl/weten/signaleren-van-achterstanden/toetsen-en-observeren-van-achterstanden>
- Rekenen: Een diagnostische gesprek betekent: mondelinge communicatie tussen tenminste twee personen om een oorzaak te vinden van een gevolg aan de hand van optredende verschijnselen.
<https://www.slo.nl/thema/meer/jonge-kind/lexicon/diagnostisch-gesprek>

Vooral de eerste twee omschrijvingen leggen de nadruk op de metacognitie van leerlingen: hoe denk je ergens over; hoe pak je het aan; waar ben je zeker van; ...

In de visie van EHBI 2.0 gaat een diagnostisch gesprek om meer: niet alleen om metacognitieve kennis, maar vooral ook om de kennis van feiten en procedures die in een bepaalde taak of leerstofonderdeel een rol kunnen spelen. En niet alleen het 'diagnosticeren', maar ook het vinden en samen uitproberen van de best passende aanpak bij een leerstofonderdeel. Vandaar dat we in de begripsomschrijving aan het begin van deze tekst spreken van een combinatie van diagnostiek en behandeling. De term 'behandeling' is ook te lezen als: hulp, best passende aanpak, remediëring,

1. Het voeren van een diagnostisch gesprek

Het *diagnostisch gesprek* is een bekend begrip in de onderwijspraktijk en er bestaan op internet onder de zoekterm 'diagnostisch gesprek' veel suggesties voor het voeren ervan. We gaven al enkele voorbeelden. Verschillende bronnen leggen andere accenten (Ruijsenaars & Ruijsenaars-Elshoff, 2021). Het gaat om verschillen die te maken hebben met:

- 1) De *professional* die het gesprek op enig moment aangaat.
- 2) De manier waarop het *gesprekstechnisch* gevoerd kan worden.
- 3) Om welke *inhoud* het gaat.
- 4) De te volgen *stapsgewijze opbouw*.

Ad 1) De professional die het gesprek op enig moment aangaat

In de eerste plaats behoort het voeren van een diagnostisch gesprek tot de competentie van elke onderwijsprofessional en kan het gevoerd worden op ieder moment in het instructie- en leerproces. Het voeren van een diagnostisch gesprek past in de basisgereedheidskist van elke betrokkene en is op elk moment in te zetten, zowel kort als uitgebreider indien dat nodig blijkt.

Ad 2) De manier waarop het gesprekstechnisch gevoerd kan worden

Gerichte observatie gaat vooraf aan het diagnostisch gesprek. Het concrete startpunt is het registreren en serieus nemen van eventuele zorgen, eventueel het bewust laten worden van het probleem, zonder uit het oog te verliezen wat er goed gaat. Open vragen bieden meer gespreksruimte dan gesloten vragen waarop een één-woord-antwoord wordt uitgelokt. In de aanpak zullen niet alleen de zwakke, maar ook de sterke kanten een plaats moeten krijgen. Leerlingen die ergens in vastlopen, weten dat, maar zullen dit niet altijd meteen uiten als een zorg. Het is dan raadzaam dat de professional aangeeft wat hij/zij daarvan merkt en wat de signalen zijn (*Ik zie dat je/jullie ...*).

Bijzondere aandacht verdient ook de manier van feedback geven op individuele uitspraken en handelingen (zie ook QR-6: Feedback). In deze fase zijn vooral de proces- en persoonsgerichte positieve reacties belangrijk voor het op gang brengen van een gesprek over wat moeilijk is. Voorbeelden van zulke reacties zijn: Ik kan me voorstellen dat dit lastig is voor *jou*. Ik vind het knap hoe *jij* dat uitlegt! *Jij* pakt dit goed aan! In de *stappen die jij zet*, is het vooral goed dat je ...! Ik merk dat *jij op de goede manier* begint aan dit soort opdrachten!

Ad 3) Om welke inhoud het gaat

Een relatief klein probleem kan de aanleiding zijn voor een diagnostisch gesprek, maar het kan ook gaan om een negatieve beleving of teleurstellende reactie. Of er is een complex probleem, zoals het ondanks veel hulp niet geautomatiseerd raken van een basisvaardigheid of het verlies van motivatie. Wat altijd speelt, is de kwaliteit van de kennis (declaratief, procedureel, metacognitief; zie QR-2), om de wenselijke veranderingen daarin ('leren') en om de best passende reactie en instructie.

Ad 4) De te volgen stapsgewijze opbouw

Tot slot zien we in het diagnostisch gesprek een combinatie van diagnostiek en behandeling (hulp, best passende instructie, ...). De eerste vier stappen zijn diagnostisch van aard, de laatste vier zijn gericht op het vinden en uitproberen van de best passende aanpak. Gerichte observatie gaat er in alle gevallen aan vooraf. De stappen zijn:

- a. Verkennen hoe bewust het probleem beleefd wordt en wat de zorg is
- b. Stapsgewijs achterhalen wat het probleem precies is
- c. Analyseren welke kwalitatieve tekorten in welke kennis het probleem verklaren
- d. Nagaan wat de beste aanpak is om de kwaliteit van de kennis te verbeteren
- e. Afstemmen op begunstigende en belemmerende omstandigheden
- f. Samen uitproberen of de specifiek ingevulde aanpak aanslaat
- g. Zelfstandig laten toepassen
- h. Samen evalueren of het resultaat voldoet (en blijft voldoen) aan de verwachtingen

Het aantal stappen zou de indruk kunnen wekken dat een diagnostisch gesprek altijd lang duurt. Dat is niet zo. In het geval van snel gesignaleerde en niet te complexe vraag zijn de stappen binnen enkele minuten of minder te doorlopen. Het vereist ervaring met het maken van een taakanalyse (zie QR-3), oefening in het onderscheiden van verschillende typen kennis (zie QR-2) en oefening met de planning en toepassing van instructieprincipes (zie QR-5).

2. Aandachtspunten bij het voeren van een diagnostisch gesprek

In *EHBI 2.0* geven we een schematische opbouw van het diagnostisch gesprek. We bespreken in onderstaande toelichting een aantal punten die in de verschillende stappen aandacht vragen. Maar het vraagt voorbereiding!

1. *Vooraf*: stel vast om *welk inhoudelijk onderdeel van de leerstof* het gaat (kijk ook naar gemaakte taken, eerdere observaties, leerstoftoetsen, leerlingvolgsysteem, ...).
2. *Vooraf*: maak een *taakanalyse* van de leerstof waarvoor een aanpassing van de instructie nodig is: welke kennis wordt voor deze leerinhoud gevraagd (kennis van feiten, van procedure(s), metacognitieve kennis) en wat is de gewenste kwaliteit van de kennis?
3. *Vooraf*: raadpleeg vooraf de opbouw van de *instructieprincipes* en hou ze paraat (zie QR-5: Instructieprincipes).

Essentie van elke stap		Aandachtspunten per stap
a	Zorg	Geef aan dat je zag/hoorde/weet dat iets moeilijk is. Ga na of hij/zij zich daarvan bewust is en hoe dat wordt ervaren/gevoeld. Leg geen schuld bij de ander, maar geef aan dat jij een vraag/zorg hebt of onderkent.
b	Probleem	Ga <i>samen</i> de leerstof na waar het misgaat. Hoe eerder je signaleert, des te beter is er iets aan te doen. Laat hardop voordoen/uitleggen wat het probleem is. Ga eventueel alsnog andere informatiebronnen na.
c	Verklaring	Analyseer het lezen-/spellen-/rekenen-in-uitvoering en let op de kwaliteit van de drie typen kennis: kennis van feiten, procedures en metacognitie. Dáár ligt de verklaring en het handvat voor de aanpak. Vat samen wat je ziet/hoort.
d	Beste aanpak	Kies/selecteer de instructieprincipes die de kwaliteit van de kennis kunnen verbeteren. Overleg samen wat de beste aanpak is via specifieke instructieprincipes.
e	Omstandigheden	Houd rekening met factoren die een invloed kunnen hebben op het leerproces. Bedenk/besprek samen de interne/externe condities die het geven van hulp tegenwerken of juist positief beïnvloeden. Stem hierop af.
f	Uitproberen	Pas één of meer gekozen instructieprincipes toe en let op de systematische opbouw daarin. Probeer de specifieke instructie samen hardop uit. Check of duidelijk is waarom dit zo moet. Geef feedback over proces en persoon!
g	Toepassen	Bied een vergelijkbare taak aan om zeker te weten dat de gekozen instructie aanslaat. Laat de <i>samen</i> afgesproken aanpak oefenen en zelfstandig toepassen. Houd wel in de gaten of het lukt en stel anders bij.
h	Evaluatie	Laat na het oefenen enkele voorbeelden hardop doen van wat eerst niet en nu wel goed gaat (of herhaal eventueel stappen). Besprek het proces en prijs de persoon! Het is belangrijk dat er voldoende zelfvertrouwen is om verder te gaan.

3. Tot slot

Het diagnostisch gesprek is een combinatie van diagnostiek en behandeling (hulp, best passende instructie, ...). De achtergrond daarvan zijn de zogeheten Diagnostische Cyclus en de Behandelingscyclus. In de basispublicatie bij deze tekst staan de twee cycli en de combinatie ervan verder uitgewerkt. Dat het cycli zijn, betekent dat je bepaalde stappen ook kunt herhalen en dat je kunt teruggaan naar vorige stappen wanneer het resultaat van een stap niet bevredigend is. Het voeren van diagnostische gesprekken vergt oefening. Hoe vroeger het bij zorgen in het proces van instructie en leren wordt ingezet, des te efficiënter zijn ze te voeren.

Geraadpleegde literatuur

Basispublicatie voor de tekst

Ruijsenaars, A.J.J.M. & Ruijsenaars-Elshoff, C. Th. G. (2021). *Berekend! Van rekenprobleem tot dyscalculie. Niet-geautomatiseerde basiskennis als centraal probleem*. Antwerpen/'s Hertogenbosch: Gompel&Svacina

Nederlandstalige bronnen

Kaskens, J. (2019). *Rekengesprekken voeren. Een praktische aanpak om de onderwijsbehoeften van leerlingen te achterhalen*. Huizen: Uitgeverij Pica.

Enkele bronnen voor verdere oriëntatie

<https://slo.nl/thema/meer/jonge-kind/lexicon/diagnostisch-gesprek/>

<https://diagnostischetoetsvooraf trekken.wordpress.com/diagnostisch-gesprek-2/>

Daar is ook te downloaden: *Handleiding en formuleren diagnostische gesprekken voor verschillende opgavetypes Protocol Ernstige Reken-Wiskunde problemen en Dyscalculie*. BAO SBO SO (Van Groenestijn, Borghouts & Janssen, 2011).